

UDK 37.02

Раззоқов Қосимбек

“Ижтимоий фанлар” кафедраси ўқитувчиси

Жиззах политехника институти

Razzakov Kosimbek

Teacher of the Department "Social Sciences"

Jizzakh Polytechnic Institute

ЧИШТИЯ ТАРИҚАТИНИНГ БАҒРИКЕНГЛИК ВА

ИНСОНПАРВАРЛИК ҒОЯЛАРИНИНГ ИЖТИМОЙ АҲАМИЯТИ

Аннотация: Мақолада Тасаввуф таълимоти, унга берилган таърифлар, тасаввуфда инсонпарварлик ғоялари, Чиштия тариқатида инсонпарварлик, ватанпарварликка оид фикрлари ҳам акс эттирилган.

Калит сўзлар: Тасаввуф, тариқат, нафс, чиштия, авлиё, шайх, инсонпарварлик, ватан, ватанпарварлик, покизалик, шаффофлик.

SOCIAL SIGNIFICANCE OF TOLERANCE AND HUMANITARIAN IDEAS OF THE CHISHTIA SECT

Annotation: The article also reflects the doctrine of mysticism, the definitions given to it, the ideas of humanity in mysticism, the ideas of the Chishtia sect on humanity, patriotism.

Keywords: mysticism, sect, lust, Chishtia, saint, Sheikh, humanity, Homeland, patriotism, purity, transparency.

Тасаввуф таълимоти асрлар давомида халқимизнинг маънавиятини бойитишга хизмат қилиб келган. Инсоннинг руҳий – ахлоқий покланиши, илоҳий муҳаббат билан юксалиб бориш бу таълимотнинг асосий ғояларидир. Шу боис тасаввуф чуқур инсонпарварлик ғоялари билан омухта бўлиб, ҳақиқат талабида юрган одамлар қалбига йўл топди, одамларнинг поклик, абадий ҳаёт, кўнгил хуррияти ҳақидаги орзуларини ифодалаб келди. Бежизга ҳазрати Алишер Навоий бобомиз дунёни камолот майдони, покланиш имкони [8.Б. 4] деб уқтирмаганлар. А.Зоҳидов тадқиқотларининг бирида, тасаввуф илдизлари хусусида тўхталиб:

“...яссавийлик, қодирийлик, чиштиийлик, нақшбандийлик тариқатларининг пайдо бўлишида қадимги буддавийликдаги орифий “руҳий камолотга эришиш” анъанаси мавжудлигини назардан соқит қилмасликни таъкидлайди”. Буддавийликдаги инсонпарварлик ғояси, кейинчалик бутунлай қадимги, ўрта асрлар ва янги замон фалсафий фикрларнинг марказий мавзуларидан бўлиб келди. [14.Б. 48-49]

Бинобарин, биз ўрганаётган ушбу тариқатда ҳам инсонпарварлик ва бағрикенглик мавзулари ҳам марказий ўрин тутаяди.

Мазкур тариқатни ҳиндистонга олиб кирган Муҳйиддин Чиштиий асли хуросонлик бўлиб, ўн беш ёшида отаси вафотидан сўнг тасаввуфга кириб, Самарқанд, Нишопур, Бағдод каби шаҳарларда саёҳат қилди. Нишопурда шайх Усмон Ҳорунийга интисоб этган. Саёҳатлари чоғида кўпгина машҳур мутасаввифлар билан учрашганлигини юқоридаги манбаларда таъкидлаб ўтдик. Кейинчалик эса Ҳиндистонга кўчиб бориб, у ерда иршод вазифасини бажарди. Ҳиндистонда обрў-эътиборга сазовор бўлиб, тариқатни янада раванқ топишида муносиб ҳисса қўшди. Чиштиий тариқати намояндаси сифатида “Офтоби мулки ҳинд” [6.Б. 122] яъни (ҳинд ўлкасининг офтоби) тахаллусини ҳам олди.

Чиштиий тариқатида қуйидаги уч асосга кучли эътибор берилган бўлиб, булар қуйидагиларни ташкил этади.

1. Денгиз сингари жўмард бўлиш. Аввало, денгиз ўз табиатига кўра мавжланиш, кескин ҳаракатланиш каби туғёний кўринишларга эга ҳисобланади. Тасаввуф инсон ҳақидаги бу қарашларни қабул қилган. Шу каби инсоннинг икки асос - жисм ва руҳдан иборатлиги, инсон жисмида тўрт унсур - сув, олов, ҳаво ва тупроқ хусусиятлари жамлангани қайд этилади. Инсон ўз руҳи билан фаришталарга, жисми билан эса табиатга, яъни ҳайвонларга бориб тақалади.

Бундан ташқари Қуръони Каримнинг “Нур” сураси 45-оятда: “Аллоҳ барча жониворларни сувдан яратди. Бас, улардан баъзилари қорни

билан юрадир, баъзилари икки оёқлаб юрадир, баъзилари эса тўрт (оёқ) билан. Аллоҳ Ўзи хоҳлаган нарсани яратур. Албатта, Аллоҳ барча нарсага қодирдир”, [15.Б. 356] – дея қайд этилган.

Инсон танасини салкам 60 % ни сув ташкил этади. Агар биз бирон инсонни феъл атворига зид гапларни гапириб, унинг жаҳлини чиқарадиган бўлсак, унинг тана қисмидаги сувлар мавжланиб, турли салбий ҳолатларни юзага чиқариши мумкин. Бундай ҳолатларни олдини олиш учун эса, инсон ўзининг табиатига кўра ўз устидан мунтазам ишласа ундаги ҳатти-ҳаракатлар ижобийлик томон йўналади. Содда қилиб айтганда, мазкур тариқатдаги жўмардлик кўпроқ инсонларга нисбатан, бир-бирига оқибатли бўлишликни, мардликни назарда тутлади. Мардлик ҳисси бўлмаган инсонда ҳаттоки, инсон тугул она юртига ҳам меҳр ҳисси мавж урмайди. Иккинчидан, денгиз таркиби сувдан иборат бўлади. Шу ўринда, Хожа Абдулҳолиқ Гиждувонийдан сўрашди: “Сув қандай (тарзда) оқур?”. Марҳамат этдиларки: “Дўст ёрдами билан...”. [10.Б. 112] Демак мазкур тариқатда инсонларни бир мақсад йўлида, биргаликда, ҳамоҳангликда иш тутишини назарда тутсак бўлади.

2. Қуёш каби меҳрли бўлиш. Биламизки, қуёшда шундай бир хислат борки уни инсонларга нисбатан қиёсламасликнинг имкони йўқ. Қуёш ҳеч қачон ўз нуруни хоҳ бой бўлсин, хоҳ камбағал бирдек сочади. Аммо инсон зоти борки, кўлидан келадиган ишини, ҳаттоки биргина маслаҳатли сўзини ҳам кези келганда бера олмайди. Шунинг учун мазкур тариқат вакиллари кўпроқ ўз фаолиятлари даврида қуёш каби йўл тутишни ўзининг дастури амалига айлантирди.

3. Тупроқдек камтарин қалбли бўлиш. Инсоннинг яратилиш тарихида ҳам тупроқ бежизга танланмаган. Аллоҳнинг нақадар буюк зот эканлиги унинг инсон зотини тупроқдан яратгани ҳам мисол бўла олади. Инсоннинг табиатида камтаринлик тупроқ каби бўлиши керак. Биз ерга

нимани эксак, тупроқ ўшани биз ўн карра кўп тарзда етиштириб беради. Чиштия тариқати вакиллари ҳам ўз фаолиятларида бунга эриша олдилар.

Хуллас, тасаввуфда инсон аъмолининг аҳамияти шу қадар муҳимки, ҳатто Баронийнинг “Тарихи Ферузшоҳий” асаридаги таъкидга қараганда, “Шайх Низомиддин Авлиё фаолиятининг ўрганилиши ва унинг тарғиби, Деҳли шаҳри аҳолиси орасида жиноятларни камайишига сабаб бўлган” экан. [13.Б. 158] Чиштия тариқати издошлари ҳам моддий бойликни рад этиш билан биргаликда, ўз-ўзини тарбиялаш ва шахсий ибодат қилишнинг қатъий режимида амал қилишни, ўзини ўзи жалб қилиш, бошқаларга нисбатан эса саҳийлик ва саҳоватпешаликни амалга ошириш, айниқса моддий соҳаларда бағрикенглик ва диний эътиқодларни ҳурмат қилишга катта эътибор берганлиги билан ҳам аҳамиятлидир.

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, чиштия тариқатининг тасаввуф таълимоти тараққиётида тутган ўрни, мавқеи, илмий-назарий ғоялари, тариқатнинг ҳаётбахшлиги, тариқат намояндалари ҳаёти ва фаолиятида эзгуликларни амалга ошириши билан аҳамиятга молик тариқат ҳисобланади.

ҲОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Ш.Мирзиёев. Нияти улуғ халқнинг иши ҳам улуғ, ҳаёти ёруғ ва келажаги фаровон бўлади. –Т.: «Ўзбекистон». 2019.
2. Алиқулов Х. Жалолиддин Давоний. – Т.: Ўзбекистон, 1992.
3. Насафий. ҳазрат Баҳоуддин Нақшбандий “мерос”-“нур”. Тошкент. 1992.
4. Йўлдош Эшбек. Баҳоуддин Нақшбанд Бухорий. “Насаф” нашриёти, Қ.: 2010.
5. Шайх Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф. “Тасаввуф ҳақида тасаввур”. “Шарқ” нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси бош таҳририяти Тошкент. 2011.

6. Сирожиддинов Ш. Ўзбек мумтоз адабиётининг фалсафий сарчашмалари. –Т.: “Янги аср авлоди”, 2011.
7. Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф. Қуръони Карим ва ўзбек тилидаги маънолар таржимаси. – Тошкент: Ҳилол-нашр, 2017.
8. Tajibayev, M. A., & Axmedov, J. T. (2022). Sinergetik yondashuv-yoshlarning yangi dunyoqarashini shakllantirishning asosiy jihatlaridan biri sifatida. *Scientific progress*, 3(3), 527-532.
9. Tajibaev, M. A., & Rashidova, B. Y. (2022). The concepts of sustainability and instability in synergetics are an important principle. *Scientific progress*, 3(3), 930-933.
10. Kholbekova, M. A. T. U. (2022). Applications and developments of synergetics. *Scientific progress*, 3(3), 942-945.
11. Kulmatov, P. M., & Tajibaev, M. A. (2022). Synergetic as a factor for the development of modern science. *Scientific progress*, 3(3), 925-929.
12. Tajibaev, M. A., & Kholbekova, M. U. (2022). Synergetic methodology serves humanity. *Scientific progress*, 3(3), 934-937.
13. Abdurashidovich, T. M. (2022). Yoshlarda sinergetik dunyoqarashni shakllantirish omillari. integration of science, education and practice. *scientific-methodical journal*, 3(3), 203-207.
14. Abdurashidovich, T. M. (2022). Sinergetika-yoshlarning yangi dunyoqarashini shakllantiruvchi bilim sifatida. *fan, ta'lim, madaniyat va innovatsiya*, 1(2), 69-73.
15. Quvanovich, R. Q. (2021). The Moral Importance of Humanity and Patriotism in Chistiya and Kubraviya. *International Journal on Orange Technologies*, 3(3), 98-103.
16. Rizaev I. Synergetics in Social Systems and its Possibilities //Global Scientific Review. – 2022. – Т. 10. – С. 62-69.